

MOLNÁR-TAMUS VIKTÓRIA

Művészeti élet és tanári hivatás

**Művészeti szerepvállalások a Debreceni Egyetem történetének első periódusában
(1914-1949)**

Bevezetés

A Debreceni Egyetem alapításának 100., a Debreceni Református Kollégium folyamatos működésének 475. és 480., valamint a Kántus fennállásának 275. évfordulója alkalmából emlékülések, konferenciák és hangversenyek sorát rendezték az utóbbi években, és sok történeti kutatás indult a jubiláló intézmények korszakainak feltárására. Ezekhez csatlakozott a Művészeti nevelés az Egyetem falai között és azon túl - A debreceni tudományegyetem bölcsészettudományi kara oktatóinak művészeti, művészetelméleti és művészetpártolói tevékenysége 1914–1949 című doktori értekezésem (TAMUSNÉ MOLNÁR, 2017) és az ebből szerkesztett könyv ugyanezzel a címmel. (MOLNÁR-TAMUS. 2022)

A megjelent tudományos kiadványok, egyetemtörténetek elméleti alapot jelentettek számomra, melyekhez újdonságokat, eddig még nem használt primer forrásokat kutattam fel. A téma vizsgálata a Debreceni Református Hittudományi Egyetem oktatójaként kézenfekvő volt abból a szempontból, hogy a 20. század első harmadában, nagy nehézségek árán megalakult Debreceni Tudományegyetem „bölcsője” a Debreceni Református Kollégium intézménye volt. Nemcsak bölcsője, hanem szellemi örökségének hordozója és kibontakozásában segítője. A témaválasztás kutatási előzménye a pedagógia MA-szakon írt szakdolgozatom, valamint a már említett doktori (PhD-) disszertációm, amelyekben a debreceni egyetemi pedagógiaoktatás első professzorainak, illetve további bölcsészkar oktatóknak az esztétikai nevelés és a művészeti közéletben kifejtett tevékenységét vizsgáltam. Az ebből a szempontból eddig még nem, vagy kevésbé kutatott tanári portrékat próbáltam teljessé tenni tudományos-művészetelméleti kiegészítésekkel, s ezzel hozzájárulni az említett életutak gazdagításához. Tudományos jelentősége a témának, hogy az egyetemi bölcsészkar tanerőinek működését ilyen megközelítésből ezelőtt nem vizsgálták.

E tanulmány fő célkitűzése a bölcsészkar oktatóinak a tanári hivatása során végzett művészeti, művészetpártolói, valamint közéleti tevékenységének bemutatása a debreceni egyetemi oktatás első periódusában, ami elsősorban az egyetemi bölcsész tanszékek, pedagógiai műhelyek és városi értelmiségi, művészeti körök, csoportosulások tanár tagjai által 1914–1949 között elért művelődéstörténeti, esztétikai eredmények összegzésére irányul. A vizsgálat időkerete az

egyetem bölcsészettudományi kara működésének kezdetétől a II. világháborút követő új kari struktúra kialakulásáig tartó időszak (SZÖGI, 2003: 321)¹.

A 20. század első felében a bölcsészettudományi kar számos tanszékén megfigyelhető volt a többségében az oktatás során, de kiegészítő tevékenységként is végzett művészeti aktivitás. Az általam használt megközelítés szerint a művészeti ágak alábbi felosztását követem: tánc, zene, képzőművészet, építészet, iparművészet, irodalom, szín(ház)művészet, fényképészet és filmművészet. E jól elkülöníthető területekhez kapcsolódó oktató, alkotó vagy támogató attitűdöt jellemzem az egyes életművekben. Az irodalom esetében a szépirodalmi alkotótevékenységre koncentrálok az irodalomtörténeti munkássággal szemben.

A debreceni bölcsészkar számos szervezeti egységében – Bölcsészeti Szeminárium (Filozófia Tanszék), Neveléstudományi Szeminárium (Pedagógia Tanszék), Görög–latin Philológiai Szeminárium (Klasszika-filológiai Tanszék), Magyar Irodalomtörténeti Szeminárium, Germán Philológiai Szeminárium, (Német Intézet), Román Philológiai Szeminárium, (Francia Intézet), Régészeti Intézet (régészet és művészettörténet) és Növénytan Intézet – találtam olyan tanárokat, köztük számos professzort, akik saját tudományterületükön kívül egy vagy több művészeti ágban is igen jártasak voltak műkedvelő alkotóként, előadóként vagy éppen a művészek hű támogatójaként.²

A debreceni egyetemi pedagógia-oktatás tanárainak jelentősége a kutatási témám szempontjából kiemelkedő, ezért összegzem a művészeti-esztétikai nevelés terén végzett tevékenységüket, valamint megkeresem ennek helyét és szerepét a teljes életműben. A magyar neveléstudomány egyetemi iskolái közül a debreceni műhely mindig fontos szerepet töltött be, hiszen a magyar oktatásügynek voltak olyan fordulatos évei, amelyekben a városunk egyetemén megalapozott pedagógiai gondolkodás országos jelentőséggel bírt. Egyetemünk esetében is indokolt pedagógiai műhelyről beszélni, hiszen egyértelmű, hogy a térség neveléstudományi központja volt. Az itt működő professzorok életműve többé-kevésbé feldolgozásra került, számos publikáció jelent meg a református kollégium és a neveléstudomány debreceni művelőinek nézeteiről, munkásságáról, s az egyetem neveléstudományi tanszékének története is rendszerezve lett. Az egyetemi oktatás első periódusának bölcsészprofesszorai és oktatói

---

¹ Az 1948/49-es tanév gyökeres fordulatot hozott a magyar felsőoktatás, így a debreceni egyetem életében is. „Az elkövetkező több mint fél évtized a magyar egyetemi élet oly mértékű átpolitizálódását és oly mértékű központi irányítását jelentette, amire addig és azután sem volt példa.” Itt az egyetemi élet minimális autonómiájának a megszüntése, a párt akaratának kritika nélküli érvényesülése, az egyetemi oktatói kar teljes átalakítása, a folyamatos kizárások, középiskolás módszerek átvétele, a bizalmatlanság légkörének teljes megteremtése, a tudományos kutatás leépítése, az egyetemektől független tudományos fokoztatás megteremtése, a hallgatóság szociális összetételének erőszakos radikális megváltoztatása voltak a jellemző tendenciák.

² A zárójelbe tett megjelölések az adott szervezeti egység vizsgált korszakon belüli másik elnevezését mutatják.

többségükben érintették életműükben a művészeti vagy esztétikai nevelés területét, fontosnak tartva azt a személyiségfejlesztés, vagyis a nevelés-oktatás folyamatában. A tárgyalt tanáregyeniségek tanítási időn kívüli aktivitásukkal is nagyban hozzájárultak az egyetemi kulturális élet színesítéséhez, a programok széles választékához.

Vizsgálatom során fő elemzési szempontként merült fel, hogy a 20. század első felében mennyire volt társadalmi elvárás, értelmiségi mentalitás az egyetemi elit kulturális, kimondottan a művészeti életben való aktív részvétele, vagy mennyiben tekinthető ez véletlenszerű, az egyes életművekben elszigetelt tevékenységnek, magánjellegű érdeklődésnek.

Az alábbi kérdéseket fogalmaztam meg ezzel kapcsolatban:

1. Az egyetemi katedrájukat elfoglaló tanároknak rendelkeznie kellett-e művészeti jártassággal, hozzáértéssel, ami a 20. században társadalmi elvárásnak megfelelő közéleti pozíciót vagy pozíciókat biztosított számukra? A művészet elméleti oktatásának kérdései egy-egy speciális érdeklődési területet jelentettek a tanári életpályákon, vagy általános tendencia szerint minden bölcsész–felkészültséggel rendelkező szakember végezte ezt a jellegű ismeretközlést?
2. Milyen keretek között jelentek meg a művészetelmélettel, művészetfilozófiával kapcsolatos ismeretek az egyetemi tanrendben? Kiemelten egy tanszék látta el az erre vonatkozó oktatási feladatokat, vagy több tanszék keretében, esetleg külön csak ezekkel a tárgyakkal foglalkozó tanárok közvetítették e tartalmakat?
3. Fontos annak tisztázása, hogy milyen közéleti fórumokon, eseményeken – városi tudományos és művészeti társaságok tagságában és rendezvényein, egyetemi és egyetemen kívüli előadások, hangversenyek, kiállítások alkalmain – nyílt lehetőség az egyetemi oktatók számára művészeti alkotásaik bemutatására, illetve az alkotó művészek anyagi és erkölcsi támogatására, mecenálására, egyáltalán művészetpártolói tevékenységek végzésére. Mely művészeti ágakkal kerültek kapcsolatba az általunk vizsgált tanárok?
4. Hogyan hatott a korabeli Debrecen kulturális életére az egyetemi tanárok aktív közéleti művészeti tevékenysége és hogyan alakította ezt a város kultúra- és művészettámogató viszonyulása? Milyen volt a debreceni befogadó közönség hozzáállása?

A kutatás alatt kvalitatív módszerekkel dolgoztam. Eszmetörténeti vizsgálatot folytattam biográfikus módszerekkel, olyan tényfeltárást, amely a vizsgált tanárok, professorok és szervezetek művészeti munkásságának tanulmányozását tűzte ki célul. A debreceni pedagógiaoktatásból indultam ki, s felismerve, hogy a bölcsészkaron még számos olyan tanár tanított, aki sokat alkotott és tevékenykedett a különböző művészeti ágakban, kibővíttem kutatásomat a bölcsészkar egyéb tanszékeire, sőt az egyetem oktatási rendjén kívüli szervezetekre és rendezvényekre. Kutattam továbbá műgyűjtő, műpártoló tevékenységüket és

művészeti közéleti szerepvállalásukat. Így összesen tizennyolc bölcsésztanári életutat és szakmai pályáivet elemeztem a művészetekhez való viszony szempontjából: Tankó Béla és Mata János filozófia, Mitrovics Gyula és Karácsony Sándor pedagógia, Pap Károly, Zsigmond Ferenc, Hankiss János, Juhász Géza és Koczogh Ákos irodalom, Láng Nándor és Járdányi-Paulovics István régészet, Gerlőtei Jenő francia irodalom, Gáborjáni Szabó Kálmán és Kádár Zoltán művészettörténet, Pukánszky Béla német irodalom, berei Soó Rezső botanika, Csenki Imre művészettörténet és Lükő Gábor folklorisztika tárgykörben oktattak és kutattak. A művészeti közéletben való publikálás és részvétel Tankónál, Mitrovicsnál, Hankissnál, Pukánszkyknál, Soónál, Matánál és G. Szabónál fő tevékenységet, míg a többiekénél csak kiegészítő tevékenységet jelentett. Közülük professzor volt: Tankó Béla, Mitrovics Gyula, Karácsony Sándor, Pap Károly, Hankiss János, Láng Nándor, Járdányi-Paulovics István, Pukánszky Béla, berei Soó Rezső, Juhász Géza. Rektori megbízást Láng Nándor (1916/17), Pap Károly (1924/25), Tankó Béla (1936/37), Mitrovics Gyula (1940/41), Hankiss János (1944/45. 1. félév) és Pukánszky Béla (1948/49) kapott. A bölcsészet, nyelv- és történettudományi karon tanítottak valamennyien. Dékáni és prodékáni feladatokat rajtuk kívül még berei Soó Rezső, Járdányi-Paulovics István és Karácsony Sándor látott el. Szemináriumi, intézetvezetői és szakelőadói tisztséget is többen betöltöttek pályafutásuk alatt (MUDRÁK, 2012: 179-190).

Dokumentum- és tartalomelemzés módszerével ismertettem a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem, később Tisza István Tudományegyetem megalapítását, az egyetem keretein belül, illetve kívül működő kulturális-művészeti szervezetek és a Bölcsészettudományi Kar érintett oktatóinak életét és munkásságát, valamint az általuk készített dokumentumok közvetített üzenetét, az utókorra hagyományozott nevelési eszmerendszerek alapelveit.

1. kép: Az egyetem központi épülete, 1932.
Forrás: Debreceni Egyetem elektronikus Archívum (DEA)
<https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/78135>

A pedagógiaoktatás művészeti kiválóságai

A Debreceni Egyetemi pedagógiaoktatás első három professzora – Tankó Béla, Mitrovics Gyula, Karácsony Sándor - meghatározó jelentőségű életművet hagyott az utókorra. Koruk kiemelkedő tudósainak számítottak, számos kortársuk és tanítványuk méltatta őket. Esztétikai-művészeti nevelési elveiktől oktatási és közéleti szerepvállalásuk sokkal árnyaltabb és gazdagabb volt.

2. kép: Tankó Béla professzor

Forrás: <https://humandi.unideb.hu/hu/nagy-elodeink>
<https://humandi.unideb.hu/hu/node/416>

3. kép: Mitrovics Gyula professzor (Dienes János festőművész alkotása)

Forrás: <https://humandi.unideb.hu/hu/nagy-elodeink>
<https://humandi.unideb.hu/hu/node/414>

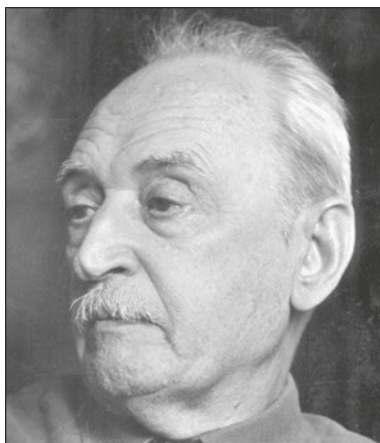

4. kép: Karácsony Sándor professzor
Forrás: <https://humandi.unideb.hu/hu/nagy-elodeink>
<https://humandi.unideb.hu/hu/node/417>

Az 1914–1949 között a pedagógia tanszéken oktató professzorok és (tanítványaikból lett) kollégáik – Mata János, Lükő Gábor - életműve, azon belül különösen művészetelméleti nézeteik és művészeti alkotásokat is létrehozó tevékenységük kiemelten fontos, hiszen sok jelentős pedagógiai, lélektani és filozófiai mű született ilyen irányú érdeklődésükből, elmélyült gondolkodásukból. Ezek a művek mérföldkövet jelentettek az általuk művelt tudományok fejlődéstörténetében, valamint óriási hatással bírtak tanítványi körükre, a körülöttük létrejövő műhelyekre, különösen Karácsony Sándor esetében, aki rendkívüli népszerűséget ért el egyetemi és közéleti előadásaival. Mitrovics és Tankó kevésbé voltak társaságot kedvelő, társaságban alkotó személyiségek, de Mitrovics esetében szintén beszélhetünk alakjához köthető műhelyről (VINCZE, 2007: 118-127). Művészetelméleti és művészeti produktumaik jelentősen hozzájárultak a debreceni egyetem első korszakában megvalósuló eredményes és hatékony pedagógiaoktatáshoz és esztétikai neveléshez.

5. kép: Mata János
Forrás: <http://hegykozcsatar.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1185096>

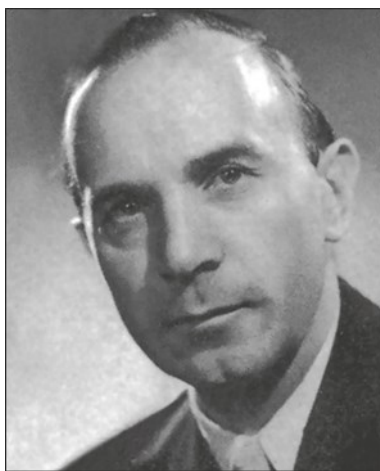

6. kép: Lükő Gábor

Forrás: <http://www.erdelyhon.hu/Fellepok36-LukoGabor.html>

A pedagógia és filozófia tanszéken kívüli művészeti oktatás

A debreceni bölcsészkaron, a pedagógia-tanítás professzorain és tanítványain kívül oktató tanárok művészetekkel összefüggő tevékenységét, és igen gazdag életutakat tártam fel ezzel kapcsolatban. Az 1914–1949 közötti debreceni bölcsészkar legsokoldalúbb és legaktívabb alkotója minden bizonnyal Hankiss János³ professzor volt, akinek életében alig találunk olyan területet, amit ne művelt volna. Csenki Imre a zenekultúra vezető egyéniségének számított nemcsak Debrecenben, de egész Magyarországon. Szerteágazó életművében elsősorban karnagy tevékenysége kötődik városunkhoz és az egyetem művészettörténeti tárgyakat oktató tanáraként is a magyar kórusmozgalmat népszerűsítette.

7. kép: Csenki Imre

Forrás: <http://puspokladanyanno.hu/2012/05/csenki-imre-emlekkonyv/csenki-im-re-ifj-jo/>

---

³ Hankiss Elemér édesapja.

Pukánszky Béla képzett zongorajátékával és komolyzenei népszerűsítő előadásával emelkedett ki kollégái közül. Gerlőtei Jenő és Soó Rezső jelentékeny műgyűjtő-mecénási szerepét gyakorolta előszeretettel a vizsgált korszakban. (SZÍJ, 1987: 414.)⁴

8. kép: Pukánszky Béla professzor

Forrás:<https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/82294/058-2078.png?sequence=1&isAllowed=y>

9. kép: Berei Soó Rezső professzor Forrás:<https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/6284/discover?query=So%C3%B3+Rezs%C5%91&submit=OK&rpp=10>

A művészettörténet tanításának kiemelkedő alakjai

Annak ellenére, hogy nem sikerült Debrecenben hosszú időn keresztül folyamatosan működő, önálló tanszék felállítása a művészettörténeti ismeretek oktatására, jelentős szakmai munka és ismeretterjesztés folyt az országos viszonylatban is elismert tanárok és professzorok

---

⁴ Rajtuk kívül más bölcsészprofesszorok is adakoztak jótékony célból elesett, rossz egzisztenciájú művészek esetében. Mata Jánost – nehéz anyagi helyzetére tekintettel – Mitrovics Gyula rendszeresen segítte alkalmi és személyes exlibris-megrendeléseivel. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Mata tehet arról, hogy állandó pénzügyi gondokkal küzdött, mert régi fegyverek és könyvek megszállott gyűjtőjeként meggondolatlanul vásárolt sok esetben.

által. A művészettörténet-oktatás folyamatának bemutatását színesítik a magántanárok és szakelőadók egyéni életpályái, akik a művészet sokféle ágát művelték és oktatták, egyszerre öregbítve ezzel a város hazai és nemzetközi hírnevét. Őket követték az alkotó művész-tanárként is működő oktatók. A Láng Nándor által megalapozott tanári és gyűjteményi, később a róla elnevezett múzeumi munka eredményeit Hankiss János, Mitrovics Gyula és a pécsi Erzsébet Tudományegyetemről érkezett Járdányi-Paulovics István szaktekintélyek mélyítették el egy rövid ideig helyettesítő hivatásos képzőművészt és rajztanárt, Gáborjáni Szabó Kálmánt is megnyerve az ügynek.

10. kép: Láng Nándor professzor
<http://classics.arts.unideb.hu/tortenete.html>

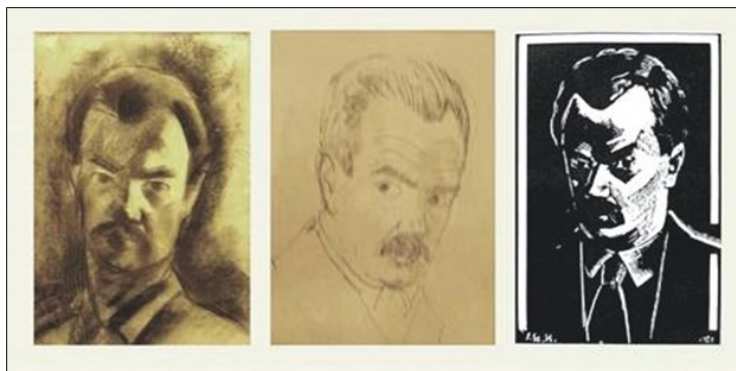

11. kép: Hankiss János professzor
Forrás: http://gerundium.lib.unideb.hu/file/7/56121e3fd74fc/szerzo/05_hankiss_ja-nos.pdf

12. kép: Járdányi-Paulovics István
<http://classics.arts.unideb.hu/tortenete.html>

Gáborjáni és társai ahhoz az energikus nemzedékhez tartoztak, kiknek fellépése sajátos módon határozta meg Debrecen képzőművészeti életének arculatát az 1910-es években, hiszen egy korszerűbb művészet megjelenését és egy új egyesületi szervezkedés kezdetét jelentette. Több olyan művészcsoporthoz tagja is volt (Műpártoló Egyesület, Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete, Művészház, Ajtósi Dürer Céh, Ady Társaság), melyek megpróbálták átvállalni a debreceni képzőművészek igényeinek társadalmi közvetítését, szellemi és anyagi érdekeik előmozdítását. Kiállításaik jellegzetes színpontjává váltak a városnak, a főváros is egyre jobban odafigyelt rájuk. Fennállásuk ideje alatt lehetővé tették a művészek autonómiáját, érdekképviseletét, az intézményesített szervezeti együttélés alapjait, a független, programozott tárlatok gyakorlatát, a műtárgyak közvetlen eladását, egyszóval művész és közönség közvetlen viszonyát. Gáborjáni 1944/45-ben már közismert művésztanárként lett a Debreceni Tudományegyetem helyettesítő művészettörténet-tanára, ahol az egyetemi hallgatók között is népszerűsíthette azoknak a szervezeteknek a művészekhez, művészetekhez fűződő kapcsolatát és szemléletét, melyeknek aktív tagja volt.

13. kép: Gáborjáni Szabó Kálmán (a festő- és grafikusművész önarcképei)
Forrás:http://reformacio.mnl.gov.hu/orokseg/debrecen_gaborjani_szabo_kalman_freskosorozata

Kádár Zoltán Budapestről érkezve pedig műkritikáival aktívan bekapcsolódott a tanítás mellett a debreceni művészeti életbe, így teljesítve ki a művészettörténet oktatásának első korszakát.

14. kép: Kádár Zoltán

Forrás: <http://classics.arts.unideb.hu/tortenete.html>

Irodalom-művelő tanárok

A harmincas években egy új irodalmár generáció bontogatta szárnyát Debrecenben. Ide tartozott Szabó Magda – még egyetemi hallgatóként –, Tóth Endre, költő, író, Némedi Lajos, egyetemi tanár, a Debreceni Nyári Egyetem munkatársa, történetírója, Koczogh Ákos középiskolai, majd egyetemi tanár, Zsigmond Ferenc gimnáziumi, majd egyetemi tanár és Pap Károly, aki ugyan a konzervatív ízlést képviselte, de több mint harmincöt éven át hirdette főiskolai, majd egyetemi katedróján a debreceni irodalom múlhatatlan értékeit, Juhász Géza neve pedig Debrecenben szorosán összeforrt a modern irodalom fogalmával.

15. kép: Koczogh Ákos

Forrás: <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=106806>

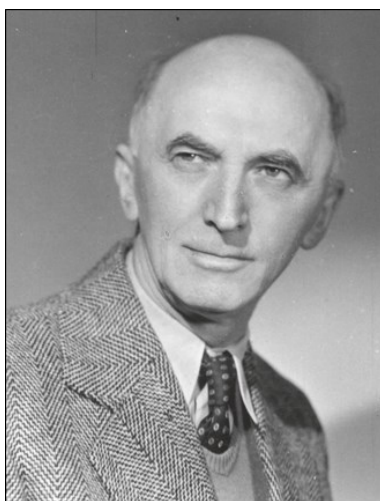
16. kép: Zsigmond Ferenc

Forrás: http://www.kunhegyes.hu/kunhegyes/hires/zsigmond_ferenc.htm

17. kép: Pap Károly professor

Forrás: https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/6284/discover?rpp=10&page=4&query=Pap+K%C3%A1roly&group_by=none&etal=0

18. kép: Juhász Géza professor

Forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08162.htm>

Nem múlt el jelentős irodalmi esemény Budapesten és más nagyvárosokban sem úgy, hogy a Csokonai Kör ne képviseltette volna magát, a város bekapcsolása a magyar irodalom vérkeringésébe mégis főként az Ady Társaság⁵ érdeme. Alig van jelentős alakja irodalmunknak, aki 1927 és 1944 között ne lett volna vendége a szervezetnek. Nem szabad azonban azt gondolni, hogy Debrecen irodalmi élete egyenlő a Csokonai Kör és főleg az Ady Társaság tevékenységével. Számos egyesület és társulás működött a városban - Tisza István Tudományos Társaság, Tiszántúli Szépmíves Céh, Arany János Társaság, La Fontaine Irodalmi Társaság -, melyek szintén kezdeményeztek meghívásokat, sőt egyik-másik írónak a két nagy társaságon kívül alakultak ki rendszeres összeköttetései Debrecennel. Ezek az irodalmi csoportok nagyon fontos szerepet játszottak Debrecen közéletében. Említésüket azért tartom mindenelőtt indokoltnak, mivel tagjaik, vezető tisztségviselőik – egymással szorosan együttműködve – adták a korszak vezető értelmiségét Debrecenben. Észre kell venni, hogy szinte kivétel nélkül ugyanazok a személyek – kutatásom főszereplői – jelentek meg ezekben a szervezetekben nagyon gyakran közösen szervezett programokkal szolgálva a város, a megye és sokszor még a főváros lakosságának művelődését, szórakozását, ismereteik bővítését. Ezt a tevékenységüket azonban legtöbbször csupán szabadidejükben, kedvtelésből tették, hiszen főállásuk a Debreceni Tudományegyetem bölcsész tanszékeihez kötötte őket. Egyetemi vezetőként, országos, sőt nemzetközi hírű tudósként éltek mindennapjaikat, hűen szolgálva a tudományos és kulturális-művészeti élet mindennapjait. Mindenesetre azt biztosan állítom, hogy a debreceni egyetemi tanárok művészeti tevékenysége nagyban hozzájárult a város kulturális életének fellendüléséhez és a közönség nyitottabbá tételéhez a modern művészetek irányában.

Összegzés

Az alábbiakban választ kívánok adni a kötet bevezetésében leírt kutatási kérdésekre, illetve összegezni és rendszerezni kívánom a vizsgálat elkészítése során összegyűlt eredményeket. Alapvetően a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tanszékein 1914 és 1949 között tanító professzorok és tanárok művészeti-alkotó, művészetelméleti-oktató és művészettámogató-pártoló tevékenységének jelentőségéről adok számot.

---

⁵ A korszak két, országos viszonylatban is jelentős debreceni irodalmi társaságának szellemi gyökereit részben a Debreceni Református Kollégium önképzőkör-elődeinek működésében kell keresni. A konzervatívabb Csokonai Kör tagságában több kollégiumi tanárt is találunk, a radikálisabb szellemű Ady Társaság alapítói között pedig egykori református gimnáziumi önképzőköri tagok állnak. Ez a csoport az országban máshol alig tapasztalható lendülettel szervezte és irányította a város irodalmi életét.

A 20. század első felében megvalósult az egyetemi tanári szabadság, ami lehetővé tette az e tanulmányban bemutatott gazdag és sokrétű művészeti tartalmak jelenlétét a Debreceni Tudományegyetem nevelési-oktatási rendjében. A tárgyalt korszak végpontja ebből a szempontból is határkövet jelent: az 1948-as egyetemi reform hatására véget ért a felsőoktatás autonómiája. Az egyetem karain és képzési rendszerében az addigi tanszabadság megszűnt, és mindenhol a kötött tanrend szerinti tanítás került bevezetésre. Nem beszélhetünk tehát egy új tanártípus kialakulásáról a 20. század első felében, csupán az egyetemi tanári autonómia általános megnyilvánulásaival állunk szemben a kutatás során tapasztalt tanári tevékenységek háttérében.

Első kutatási kérdésemre válaszolva megállapítottam, hogy a könyvben tárgyalt bölcsész tanárok, professzorok a debreceni közélet, ennek szerves részeként a művészeti élet vezető testületét alkották a vizsgált szervezetek tagjaiként, gyakran több társaságban is egyszerre. A két világháború közötti debreceni kulturális társulásokban nagy számmal voltak jelen az egykori kollégiumi diákok is csakúgy, mint az egyetem oktatói karában. A város szellemiségéből adódott, hogy az egyetem oktatóitól elvárták, hogy a kulturális élet élére álljanak. Így találkozott egymással az egyéni készítés és a társadalmi elvárás az értelmiségi habitusból fakadóan.

Ide kapcsolom a művészetelmélet tanrendekben és tanszéki keretek közötti megjelenésének kérdését. A művészetelméleti ismeretek leginkább az egyetem filozófia, majd pedagógia tanszéke esztétika óráin kerültek közvetítésre. Ezen kívül más tanszékek oktatói is tanítottak esztétikai-művészeti tartalmakat – itt elsősorban az irodalomtörténet, az idegen nyelvek, a régészet és a művészettörténet professzoraira, magántanáraitra és szakelőadóira gondolok.

A debreceni egyetemi pedagógia-oktatás tanárainak jelentősége ebből a szempontból kiemelkedő, mert egyrészt ők hárman jelentették az adott korszak hivatalos, tanrend szerinti művészetelmélet és esztétika oktatóit, másrészt, mert számos esetben nem az egyetemen végezték ezt a jellegű tevékenységüket. Tankó Béla esztétikatárgyú tanóráin kívül rendszeresen fellépett hangversenyeken egyetemi kollégáival, tanítványaival. A Népszerű Főiskolai Tanfolyam és a Debreceni Nyári Egyetem ismeretterjesztő alkalmain zenetörténeti, zeneesztétikai előadásokat tartott.⁶ Mitrovics Gyula egészen fiatal középiskolai tanár kora óta, még sárospataki éveitől kezdődően publikált képzőművészeti kiállításokat méltató kritikákat országos terjesztésű folyóiratokban, és nagyon gyakran nyitott meg tárlatokat, elsősorban Budapesten. A debreceni pedagógia tanszék első vezetőjeként, művészettörténet-oktatóként és a Debreceni Nyári Egyetem rendszeres művészeti előadójaként számos tárgyat oktatott az

---

⁶ DM K. X. 75. 112. 211. és 212. Mata János önéletrajza. Kézirat. Déri Múzeum irodalmi gyűjteménye.

esztétika és a művészettörténet tárgyköréből (MUDRÁK, 2012: 86).⁷ Karácsony Sándor elsősorban a népművészet szerves beépülését hangsúlyozta a fiatalok nevelése, oktatása terén. Jelentős területet képviselt pedagógiájában a diákszínjátszás, amit még gimnazistaként gyakorolt. (KARÁCSONY, 1946: 166-170). A Nyári Egyetem népszerű előadói közé tartozott, ezen felül mindhárman számos tudományos–kulturális szervezet és lap vezetői, szerkesztői voltak.

Pap Károly konzervatív irodalmi esztetikája; Zsigmond Ferenc méltatásai rendszeres színházlátogató és kritikus nézőként; Hankiss János páratlanul sokrétű kulturális–művészeti tevékenysége; Gerlótei Jenő művészetpártolása Debrecen egyik vezető festőművésze, Senyei Oláh István és a budapesti festő, Nagy István irányában; Láng Nándor művészettörténeti tárgyú kurzusai és tanszéki múzeumalapítása; Paulovics István antik és reneszánsz kori művészettörténeti előadásai; Pukánszky Béla még gyermekkorban elsajátított kiváló zongorajátéka és zenetörténeti ismertetései a Magyar Rádióban, illetve zenekari és operahangversenyek előtt; berei Soó Rezső országos viszonylatban is felbecsülhetetlen értékű műgyűjteményei; Gáborjáni Szabó Kálmán európai szinten is jelentős fametszetei és kisgrafikái; Csenki Imre zenekart és kórust dirigáló fellépései és Kodály, Bartók zeneművészetét méltató írásai; Kádár Zoltán műkritikái; Mata János költő, fametsző mély gondolatiságú versei és rendkívüli termékenységgel alkotott ex librisei; Lükő Gábor folklorisztikai látásmódja társaslélektani rendszerében; Juhász Géza szerteágazó irodalomszervező tevékenységéből kibontakozó költészete és Koczogh Ákos művészettörténeti írásai mind-mind kiegészítik és színesítik Tankó, Mitrovics és Karácsony művészetelméleti és esztétikai tanításait.

A kötetben bemutatott tudományos és művészeti társaságok, valamint az egyetemen a pedagógia-oktatás további kapcsolódási pontjait igyekeztem megtalálni: többen Karácsony Sándor szűkebb köréhez tartoztak nézeteinek hű követőjeként, mindenekelőtt a tragikusan fiatalon elhunyt polihisztor, Mata János és a magyar tudományos életben évtizedekig háttérbe szorított néprajzkutató, Lükő Gábor. Lükő még Karácsony mellőzöttségében is osztozott – egészen a rendszerváltásig elfeledve, csupán íróasztala fiókjainak dolgozott, hogy aztán utolsó éveiben újult erővel vegyen részt több évtizedes életművének kiadatásában (TÁNCZOS, 2011; HARANGOZÓ, 2009).

Mindez a sokrétű tevékenység érdeklődésüknek, speciális, művészeti képzettségüknek volt köszönhető, illetve a régész és művészettörténész oktatók esetében szakterületükből

---

⁷ A görög építészettől az itáliai reneszánszig.

következett. Nem állíthatom ezért általánosságban, hogy minden bölcsészfelkészültséggel rendelkező tanárember végzett esztétikai jellegű ismeretközlést tanítási gyakorlatában, inkább azt mondhatom, hogy a művészet elméleti oktatása sajátos színterületet jelentett a bemutatott tanári életpályákon. Ez a válaszom a bevezetés első kérdéscsoportjának második kérdésére is. Arra a következtetésre jutottam, hogy az egyetemi oktatók által közvetített esztétikai-művészeti nevelés egészen a negyvenes évekig jellemzően hagyománytisztelő, klasszikus műveltséget közvetítő, konzervatív irányú volt, s a modern, progresszív irányzatok megjelenése csak 1945-től számottevő, amikor is ezt a szellemiséget képviselő tanárok jutottak katedrához. Számuk még így is alulmaradt a tradicionális, már-már elavultnak nevezhető eszmék szószólóival szemben.

Akik nem oktattak az egyetemen művészeti tárgyakat, azok az egyetemen kívül, közéleti és tudományos társaságbeli tevékenységeik között végezték a művészeti nevelést és ismeretterjesztést. Ide kapcsolódik a művészeti alkotások bemutatására és a művészetpártolásra alkalmas közéleti fórumokat, eseményeket feltáró kérdésre adott válaszom, mely szerint a 20. század elején az egyetemi tanároknak közéleti szerepvállalásuk tekintetében szellemi vezetőként el kellett foglalni a helyüket a különböző társadalmi egyesületekben, kulturális társaságokban. Ezek a professzorok már nem zárkóztak úgy be a szaktudományuk „elefántcsonttornyába” (VINCZE, 2007: 139; 2011: 61),⁸ mint 19. századi elődeik, ezért többségük tanárként és magánemberként is képviselte tudományegyetemét nemzetközi és hazai konferenciákon, rendezvényeken.

Hankiss János és Soó Rezső számtalan alkalommal tartottak külföldön és itthon tudományos és ismeretterjesztő előadásokat oktatói, valamint azt kiegészítő hivatalos, illetve kedvelt tevékenységeik eseményeiről. Mellettük Tankó Béla, Mitrovics Gyula, Karácsony Sándor és Pukánszky Béla aktív előadói voltak hosszú éveken át a Debreceni Nyári Egyetem rendezvényeinek, Budapest és Debrecen kulturális-művészeti életének. Hankisst a francia állam ki is tüntette kultúrdiplomáciai cselekedeteiért. Mitrovics országos ismertsége kivételt jelentett debreceni kollégái között (VINCZE, 2007: 131)⁹. Mata Jánosban kiváló fametszőt és korai halála miatt nem teljes mértékben kibontakoztatott költői tehetséget tisztelhetünk, Karácsony Sándor kisebb színdarabok és szépirodalmi művek írójaként ismert, Lükő Gábor népzenei gyűjtéseket végzett, Pukánszky Béla olykor hangversenyzongorához ült. Tankó, Mitrovics és Karácsony

---

⁸ „splendid-isolation-típusú magatartás”

⁹ „[...] a főváros szellemi elitjének legkiválóbb képviselőit tudta mozgósítani. Ekkorra természetesen már kinőtt a régi „vidéki professzor” skatulyából [...]”

Mata Jánost állandó ex libris megrendeléseikkel támogatták,¹⁰ Gerlőtei Jenő több kortárs képzőművészt felkarolt, Soó Rezső pedig számtalan, európai és hazai szinten elsők között jelen lévő magángyűjteményeivel járult a „művészetek oltára” elé.

Többen művészeti kritikusként váltak ismertté a lakosság körében. Mitrovics Gyula és Kádár Zoltán képzőművészeti kiállítások megnyitása alkalmából, Hankiss János színházi előadások kritikáival jelentkezett gyakran a Csokonai Színház műsorfüzeteiben, Pukánszky Béla pedig zeneművek ismertetésével népszerűsítette a hangversenytermek közönsége számára a klasszikus zene és operairodalom kiemelkedő, gyakran játszott alkotásait. A nemzetközi viszonylatban páratlan magyar művészeti géniuszok életműve több debreceni egyetemi oktatót összekapcsolt. Liszt művészetéről és Bartók–Kodály népzenei ihletésű zeneszerzői munkásságáról elfogulatlan méltatással írt Tankó, Mitrovics, Karácsony, Hankiss, Csenki, Lükő és Koczogh, akiknek számos ponton találkozott esztétikai értékrendszerük és ízlésviláguk.

Megkerestem és felvázoltam azokat az egyetemen kívüli művészeti, kulturális vagy ismeretterjesztő megjelenési formákat, melyeken a vizsgált oktatók széles körű tevékenységükről beszámoltak, bemutakoztak. A Csokonai Kör felolvasóülései, a Debreceni Szemle tanulmányai, könyvismertetései, a Műpártolók Egyesülete, a Művészház és az Ajtósi Dürer Céh tárlatai a Déri Múzeumban, az Ady Társaság összejövetelei, a Debreceni Nyári Egyetem művészeti előadásai, programjai, a városi hangversenyek, kiállítások mind színhelyei voltak ezeknek az eseményeknek. Világossá vált számomra, hogy a vizsgált tanárok szinte minden művészeti ággal kapcsolatot tartottak, de személyes kontaktusba nem mindegyikkel kerültek. Műveiket végigolvasva első gondolatom az, hogy a legtöbbet irodalmi kérdésekről publikáltak – talán, mert maguk is író emberek voltak, de jelentősebb magyarázat lehet, hogy az egész művészet- és esztétikatörténetről elmondható az irodalmi-költészeti kérdések hangsúlyos taglalása minden más művészeti ággal együtt. Az irodalom mellett számos tanárhoz igen közel állt a zene műfaja több okból. Egyrészt a vallás¹¹ tisztaságát leginkább, legmagasabb szinten visszaadni képes művészeti ágnak tekintették, másrészt többségük zeneileg képzett, több hangszeren játszó, egyes alkalmakon (például egyetemi ünnepek, megemlékezések, Népszerű Főiskolai

---

¹⁰ DM K. X. 75. 112. 174. és K. X. 75. 112. 273.1-2. Mata János jegyzéke az ex libris-megrendelésekről. Déri Múzeum Irodalmi Gyűjteménye.

¹¹ Talán semmi sem olyan egyértelműen közös az értekezésben tárgyalt tudományos elméletekben, mint alkotóik mély vallásos meggyőződése. Milyen is lehetne, hiszen például Tankónak és Mitrovicsnak az édesapja, Karácsonynak pedig az anyai nagyapja volt református lelkész. Pap Károly családjában szintén találunk lelkészi hivatást gyakorló személyt, Mata János mély hitét alkotásai őrzik, Lükő Gábor pedig csak felekezetet váltott, amikor katolikus hitről reformátusra tért neve megváltoztatása és az apjával kialakult mély konfliktus vállalásával is. Hankiss Jánost legnehezebb, egyetemi tanszéki állásától megfosztottan sem hagyta el hite, mellyel felesége és gyermekei számára is minta tudott lenni a legmegalázóbb emberi viselkedés emelt fővel való elviselésében. (Ld. fia, †Hankiss Elemér visszaemlékezéseit. Hankiss E, 2002, 48.)

Tanfolyami estek, nyári egyetemi műsorok, előadások, hangversenyek, városi koncertek, kisebb kamaraestek) gyakorló muzsikusként fellépő műkedvelő volt. Tankó Bélán és Karácsony Sándoron kívül tudomásunk van például Hankiss János, Csenki Imre, Pukánszky Béla kiváló hangszeres (zongora-) játékaról, illetve kórusmuzsikusi, karnagyi tevékenységéről. Közös sajátosság továbbá, hogy szinte mindannyian publikáltak Bartók Béla és Kodály Zoltán munkásságáról, elsősorban népdalgyűjtő, népzenei eredményeikről, valamint Liszt Ferenc egyetemes zenetörténetben játszott szerepéről. Érdekességként jegyezzük meg, hogy meglepő fordulatot hozott Tankó és Mitrovics életművében a zenéről vallott véleményük, miszerint mindketten egyöntetűen a művészeti ágak között legmagasabb rendűnek és legnemesebbnek a zenét tartották, azon belül Liszt Ferenc művészete előtt hódoltak legnagyobb tisztelettel.¹²

Mitrovics Gyula egészen fiatal kora óta nyitott meg, illetve kritikákkal látott el különféle helyi, megyei vagy országos kiállításokat, tárlatokat, ezzel fontos népművelői, felnőttképzési feladatokat ellátva. A többi művészeti ággal szintén kapcsolatot tartottak írásaikban, figyelték rájuk és próbálták követni az aktuális történéseket, bár Tankó, Karácsony, Pap, Zsigmond, Hankiss, Juhász, Koczogh leginkább az irodalom, Mitrovics, Gáborjáni Szabó, Kádár és Mata a képzőművészet, míg Pukánszky és Csenki a zene berkeiben alkotott maradandót.

Az utolsó kutatási kérdések megválaszolása közben arra világítottam rá, hogy Debrecenben a művészeti élet iránti érdeklődés erősen mérsékelt jellegű volt a 20. század első felében. A helyi művészeknek nagyon meg kellett küzdeniük a megélhetésért. Állami támogatás, városi megrendelés és az elhelyezkedési lehetőség (pl. rajztanári) minden művészeti területen csekély volt. Ez nyilván kiábrándultságot eredményezett a város művésztszadalmában. A tárgyalt művészeti társulásoknak éppen ezért fokozott erőfeszítésekkel kellett a művészeket és a közönséget összekapcsolni. Ez igen nehéz feladatot jelentett még az elhivatott tagoknak is. Később Debrecen kulturális szempontból fokozatosan kiemelkedett a vidéki városok köréből, hiszen az Ady Társaság irodalmi, zenei, de különösen képzőművészeti osztálya – elsősorban a tagságát többségében alkotó egyetemi bölcsészoktatók tevékenysége által – maradandó fejlesztő hatást gyakorolt nemcsak a helyi, de a fővárosi közönségre is. Így volt biztosított az egyetemi oktatók aktív jelenléte a város kulturális életében és részvétele annak tudományos-művészeti csoportjaiban. Ezáltal válhatott a „maradandóság városának” többségében

---

¹² Csenki Imre (1952): Kodály Zoltán és a Kállai kettős; Hankiss János (1956a): Liszt Ferenc magyar jelentősége; Koczogh Ákos (1950): Bartók Béla (1881–1945); Koczogh Ákos (1952): Kodály Zoltán hetvenedik születésnapján; Pukánszky Béla (1947): Bartók Béla. Töredék egy készülő tanulmányból; Lükő Gábor (1966): A fekete zongora. Gondolatok Bartók zenéjéről; Szij Rezső (1963a): Kodály Zoltán és a magyar könyvművészet; Kontra György (2009): Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor; Tankó Béla (1937): Liszt Ferenc emlékezete; Mitrovics Gyula (1935a,b,c) elnöki megnyitói.

konzervatív ízlésű közönségből a modern, progresszív művészeti törekvéseket is kedvelő és támogató befogadó lakossági réteg.

19. kép: A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának első professzori kara 1914. (Farkas Ádám szobrászművész alkotása).

Forrás: Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár.
Tankó Attila (id. Tankó Béla unokája) ajándéka.

Összefoglalás

Érdekes összefüggésre mutattam rá: akár helyi, akár más városból érkező tanárok is voltak ők, Debrecenbe érkezésüket követően előbb-utóbb tagjai lettek a város értelmiségi köreit tömörítő szervezeteinek, ahol szoros szakmai és baráti kapcsolatot ápoltak egymással. Aktív publicisztikai, tudományos-ismeretterjesztő előadói és műalkotásokat kiállító szerepvállalásuk fontos szerepet töltött be a város kulturális életében, ezáltal jutott Debrecen a hazai kultúra fellelegvárába sok területen. A vizsgált tanárok egyetemi és egyetemen kívüli aktivitása fokozottan hozzájárult ahhoz, hogy Debrecen joggal nevezhető jelentős magyar kulturális és művészeti központnak a két világháború közötti Magyarországon.

A műgyűjtésnek szinte egyáltalán nem volt hagyománya Debrecenben, csupán egy-két magángyűjtő élt a városban, ők is inkább a régebbi korok műveit vásárolták szívesen, nem a kortársakét. Közöttük jelentett kivételt néhány egyetemi professzor, mint berei Soó Rezső, Mitrovics Gyula és Gerlőtei Jenő, akiknek segítő tevékenysége – ismerve a körülményeket – érthető módon még inkább felértékelődik. A város mint mecénás nem létezett, csupán közösségi helyiségeit adta oda kiállítások, előadóestek, hangversenyek rendezése céljából. A Déri Múzeum megnyitásával némileg javult a helyzet ezen a téren.¹³

¹³ Bíró, 1986, 392-393.

Sorra alakultak Debrecenben a tudományos-kulturális egyesületek, melyek megszüntették a Csokonai Kör hegemoniáját a térségben. Ezzel együtt Debrecen művészeti élete is fellendült. Egyre gyakrabban jöttek létre ezen szervezetek által közösen rendezett ünnepek, műsoros estek, elsősorban az Ady Társaság tevékenységének köszönhetően. Mindez azért volt különösen jelentős, mert a felvilágosodás óta soha olyan közel nem volt ez a város a kor leghaladóbb szellemi mozgalmaihoz, mint a 20. században, hiszen az 1920-as években már hazánk egyik legjelentősebb kultúrközpontjának számított. A magyar valóság úgy festett, hogy az ország „szívszerinti” fővárosa, Debrecen indította el – a főváros mellett – a legtöbb hazai kulturális kezdeményezést. Mindezek alapján állítom, hogy a debreceni bölcsésztanárok sokrétű és szinte valamennyi műfajt felölelő kulturális-művészeti aktivitása egyértelműen pezsdítően hatott a „maradandóság” fellegvárában, és jóval nyitottabbá, fogékonyabbá tette a város közönségét a haladó, modern művészeti eszmék és események befogadására.

E kutatás lényeges eredménye a feldolgozott tanári életpályák esztétikai üzeneteinek feltárása, melyek szerves részét képezték az egyetemi oktatók által végzett művészi alkotómunkának, a művészet befogadásának, értelmezésének és kritikájának vagy éppen magát a műalkotást létrehozó tevékenységeknek és támogatásuknak 1914 és 1949 között. Ez a tanulmány végső soron bemutatni vállalkozott, milyen sokrétű művészeti tevékenységet folytattak a 20. század első felében a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatói elsődleges tudományos feladatvégzésük mellett.

IRODALOMJEGYZÉK:

- BARCZA József (szerk. 1988): A Debreceni Református Kollégium története. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
- BÍRÓ Lajos (1986): Képzőművészeti élet. In: Tokody Gyula (szerk.): Debrecen története 1919-1944. 4. kötet, Debrecen. 391-411.
- BREZSNYÁNSZKY László (szerk. 2007): A „Debreceni Iskola” neveléstudomány-történeti vázlata. Gondolat, Budapest.
- CSENKI Imre (1952): Kodály Zoltán és a Kállai kettős. Építünk 1952/3, 4. szám. 38-39.
- GYŐRI L. János (1988): A kollégium szerepe a magyar irodalom művelésében. In: Barcza József. (szerk.): A Debreceni Református Kollégium története. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest. 627-696.
- GYŐRI L. János (2006): „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek...világosító lámpása”. A Debreceni Református Kollégium története. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen.
- HANKISS Elemér (2002): Idegen világban? Helikon, Budapest.
- HANKISS János (1956): Liszt Ferenc magyar jelentősége. Alföld 1956/7, 3. szám. 57-63.
- HARANGOZÓ Imre: Száz éve született Lükő Gábor.
- www.napkut.hu/naput_2001/2001_04/009.htm [2024.02.08.]
- HOLIK Ildikó: A tanárképzés gyakorlati műhelyei. A gyakorlóiskolák tanárképzési szerepének vizsgálata.

<https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/79518/ertekezes.pdf?sequence=6>
[2024.02.08.]

KARÁCSONY Sándor (1946): Magyar ifjúság. Exodus, Budapest.

KOCZOGH Ákos (1950): Bartók Béla (1881-1945) Építünk 1950/1, 2. szám. 57-58.

KOCZOGH Ákos (1952): Kodály Zoltán hetvenedik születésnapján. Építünk 1952/3, 4. szám. 35-37.

KONTRA György (2009): Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor. Gondolat, Budapest.

LÜKŐ Gábor (1966): A fekete zongora. Gondolatok Bartók zenéjéről. Jászkunság 1966/12, 1. szám. 30-33.

MITROVICS Gyula (1935a): Elnöki megnyitó. Esztétikai Füzetek. 1935/2, 3. szám. 50-52.

MITROVICS Gyula (1935b): Elnöki megnyitó. Esztétikai Füzetek. 1935/2, 4. szám. 45-46.

MITROVICS Gyula (1935c): Elnöki megnyitó. Esztétikai Füzetek. 1935/2, 5-6. szám. 71-72.

MOLNÁR-TAMUS Viktória (2022): Művészeti nevelés az egyetem falai között és azon túl. A debreceni egyetem bölcsészettudományi kara oktatóinak művészeti, művészetelméleti és művészetpártoló tevékenysége 1914–1949. DRHE, Debrecen.

MUDRÁK József (2012): A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története (1914–1949). Egyetemi Kiadó, Debrecen.

SZÍJ Rezső (1963): Kodály Zoltán és a magyar könyvművészet. Művészet 1963/4, 1. szám. 20-21.

SZÍJ Rezső (1987): Mata János (1907-1944). In: Gazda László (szerk.): A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1986. A Debreceni Déri Múzeum Kiadványai LXV. Debrecen. 405-481.

SZÖGI László (szerk. 2003): Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635-2002. ELTE Kiadó, Budapest.

PUKÁNSZKY Béla (1947): Bartók Béla. Töredék egy készülő tanulmányból. Vándortűz 1947/6, 60-62.

TAMUSNÉ MOLNÁR Viktória: Művészeti nevelés az egyetem falai között és azon túl. A debreceni egyetem bölcsészettudományi kara oktatóinak művészeti, művészetelméleti és művészetpártoló tevékenysége 1914–1949.

<https://dea.lib.unideb.hu/items/fa7e921d-508d-4a13-a2d7-75b21b20060c> [2024.02.08.]

TÁNCZOS Vilmos (2011): A magyar lélek formáinak eszmei és módszertani háttéréről. Utószó Lükő Gábor A magyar lélek formái c. könyvének 3. kiadásához. In: Lükő Gábor – Pozsgai Péter – Heilig Balázs – Terbócs Attila (szerk.): A magyar lélek formái. Táton Kiadó, Budapest.

TANKÓ Béla (1937): Liszt Ferenc emlékezete. Különlenyomat a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem 1935-36. évi évkönyvéből. A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem, Debrecen.

VINCZE Tamás (2007): Mitrovics Gyula egyetemi és egyetemen kívüli szerepvállalása, közéleti funkciói. In: Brezsnýánszky László (szerk.): A „Debreceni Iskola” neveléstudomány-történeti vázlata. Gondolat, Budapest. 128-139.

VINCZE Tamás: Karrierutak és iskolateremtés a XX. század első felének magyar neveléstudományában. Mitrovics Gyula pályájának és szakmai műhelyének kvalifikációtörténeti nézőpontú bemutatása.

<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/692c2917-a37f-4986-9145-9aa03bdf2c2a/content> [2024. február 8.]

Levéltári források:

Déri Múzeum (DM) K. X. 75. 112. 174; K. X. 75. 112. 273.1-2. Mata János: Jegyzék az ex libris megrendelésekről, Mata János hagyatéka, publikálatlan kézirat. Déri Múzeum Irodalmi Gyűjteménye.

Déri Múzeum (DM) K. X. 75. 112. 211. 212. Mata János: Önéletrajz, Mata János hagyatéka, publikálatlan kézirat. Déri Múzeum Irodalmi Gyűjteménye.